

education

Department:
Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

**NATIONAL
SENIOR CERTIFICATE**

GIREDI YA 12

XITSONGA RIRIMI RA LE KAYA (HL)

PAPILA RA 3 (P3)

PREPARATORY EXAMINATION 2008

TIMARAKA: 100

NKARHI: 2½ wa tiawara

Papila leri ri na 7 wa tipheji.

SWITSUNDZUXO

1. Papila leri ri avanyisiwile hi swiyenge swinharhu:

XIYENGE XA A: Switshuriwa swa switsalwana	(50)
XIYENGE XA B: Switshuriwa swa switsalwambiko swo leha	(30)
XIYENGE XA C: Switshuriwa swa switsalwambiko swo koma	(20)
2. U languteriwa ku hlamula xivutiso XIN'WE eka xiyenge xin'wana ni xin'wana.
3. Sungula ku hlamula xivutiso xin'wana ni xin'wana eka pheji yintshwa u tlhela u nkhwatihata emakumu ka xiyenge xin'wana ni xin'wana.
4. Endla **nkunguhato** u nga si sungula ku tsala ntirho wa wena. Tirhisa pheji **yin'we** ntsena ku kombisa leswi u kunguhatiseke xiswona xitsalwana xa wena. Le henhla ka pheji leyi ku fanele ku tsariwa hi maletere lamakulu leswaku i NKUNGUHATO. U nga tirhisa mimepe yo hlengeleta miehleketo. Nkunguhato wu ta averiwa timaraka.
5. Tsala hi vurhon'wana (swi saseka no vonaka), u landzelela milawu leyi faneleke ya mapeletelo na mahikahatelo.
6. Vumba tinxaka to hambanahambana ta swivulwa hi ndlela leyi amukelekaka.
7. Landzelela swiletelo leswi andlariweke eka xivutiso xin'wana ni xin'wana.

XIYENGE XA A: SWITSHURIWA SWA SWITSALWANA**XIVUTISO XA 1**

Swiletelo:

- Hlawula nhlokomhaka yin'we ntsena leyi u yi twisisaka swinene, kutani u tsala xitsalwana hi yona kambe u nga humi emhakeni.
- Rhangana u endla nkunguhato u nga si sungula ku tsala.
- Xitsalwana xa wena xi fanele ku va kwalomu ka 400 – 450 wa marito.

- 1.1 Swipyopyi na swidzidziharisi swi ni khombo eka rihanyo ra hina ku fana na leswi vuvabyi bya HIV/Aids byi nga ni khombo hakona. Andlala mianakanyo ya wena ehenhla ka mhaka leyi u ri karhi u nyika swikombiso leswi faneleke. [50]

KUMBE

- 1.2 Tinghozi ta mimovha to tala ti vangwiwa hi futa ra ku va ku nga landzeleriwi milawu ya le patwini. Loko wena a wo va Xirho xa Huvonkulu (XH/MEC) xa vulawuri bya swa le mapatwini a wu ta endla yini ku antswisa xiyimo lexi? [50]

KUMBE

- 1.3 A hi swi teke leswaku wena u vonile mhangu yo fana ni leyi nga kombisiwa eka xitshuriwa lexi vonakaka laha hansa. Hi hlamusele leswi yi nga humelerisa xiswona.

[Xitshuriwa lexi xi huma eka *Vutivi bya Vutomi* pheji 15]

[50]

KUMBE

- 1.4 Mudyondzisi wa mina loyi ndzi n'wi tsakelaka ngopfu. [50]

KUMBE

- 1.5 Vatlangi lava hlawuriwaka ku ya tlangela xipano xa Bafana Bafana, a va tiyimiseli ku ya yimela tiko ra hina hi ku hetiseka. Aneka miehleketo ya wena ehenhla ka mhaka leyi. **[50]**

KUMBE

- 1.6 Mhaka ya ku va vanhu va tekana va ri va rimbewu rin'we yi amukeriwa hi vanhu hinkwavo laha tikweni ra hina. Pfumela kumbe u landzula mhaka leyi u ri karhi u nyika swikombiso leswi faneleke. **[50]**

NTSENGO WA XIYENGE XA A: 50

XIYENGE XA B: SWITSHURIWA SWA SWITSALWAMBIKO SWO LEHA**XIVUTISO XA 2**

Swiletelo:

- Hlawula nhlokomhaka yin'we ntsena leyi u yi twisisaka swinene, kutani u tsala xitsalwambiko hi yona kambe u nga humi emhakeni.
- Rhanga u endla nkunguhato u nga si sungula ku tsala.
- Xitsalwambiko xa wena xi fanele ku va kwalomu ka 180 – 200 wa marito.
- Sungula nhlamulo ya wena eka pheji yintshwa.

- 2.1 Hi ku leteriwa hi vuxokoxoko bya xinavetiso lexi nga laha hansi, tsala papila ro kombela ntirho lowu navetisiweke.

NHLANGANO WA NDZINDZAKHOMBO WA AFRIKA-DZONGA**NTIRHO WA MATSALANANKULU**

Muholo hi lembe ku katsa ni mimphamelo yin'wana: R195 000 – R278 950

Rhavi ra Nhlango wa Ndzindzakhombo wa Afrika-Dzonga ri lava munhu loyi a nga ta pfala xivandla lexi pfulekeke xa matsalanankulu. Munhu loyi u fanele ku va a pasile tidyondzo ta mabindzu (Akhawuntini na Ikhonomiks) ku katsa Metse na Xitsonga. Tidyondzo leti ti fanele ku va ta le henhla ka giredi ya 12 naswona munhu wa kona a ri ni malembe ya le xikarhi ka 18 na 30. Loyi a nga na digiri ya tidyondzo leti na vuswikoti bya matirhiselo ya khomphyuta kun'we ni phepha ro chayela, u ta va eka xiyimo lexinene xa ku va un'wana loyi a nga ta vitaniwa ku ngenela inthavhiyu.

Munhu loyi u fanele ku va ni ntokoto wa ku tirhana ni timhaka ta swa timali, vutiyimeseri, vutinyiketeri na ku tirha tiawara to leha hi siku. Minkarhi yin'wana u ta fanela ku kumeka a ri karhi a teka marendzo lamo leha.

Xikombelo xa ntirho lowu xi fanele ku kongomisiwa eka:

Matsalana wa Rhavi
PO Box 1285
Cape Town
0800

[Siku ro pfala ra ku amukela swikombelo swa ntirho lowu i 5 Sunguti 2009]

[30]**KUMBE**

- 2.2 Kokwana wa wena loyi a hanyeke malembe yo tala u hundzile emisaveni endzhaku ka mavabyi ya nkarhinyana. Tsala matimu lama nga ta hlalayeriwa vakhandli-va-nhlonge hi siku ra nkosi.

[30]**KUMBE**

- 2.3 Hi ku leteriwa hi xifaniso lexi nga laha hansi xa malume na ntukulu, tsala mbulavulo lowu u nga ta hlayela vadyondzikuloni ni vaakatiko eka siku ra timfanelo ta vanhu.

[Xitshuriwa lexi xi huma eka *Vutivi bya Vutomi* pheji 15]

[30]

NTSENGO WA XIYENGE XA B: 30

XIYENGE XA C: SWITSHURIWA SWA SWITSALWAMBIKO SWO KOMA**XIVUTISO XA 3**

- Hlawula nhlokomhaka yin'we ntsena leyi u yi twisisaka swinene kutani u tsala xitsalwambiko hi yona, kambe u nga humi emhakeni.
- Rhanga u endla nkunguhato u nga si sungula ku tsala.
- Xitsalwambiko xa wena xi fanele ku va kwalomu ka 100 – 120 wa marito.

- 3.1 Exikolweni xa n'wina mi humile rendzodyondzo ku ringana vhiki hinkwaro mi ri karhi mi endzela tindhawu to hambanahambana. Tsala vuxokoxoko bya dayari u ri karhi u kombisa migingiriko hinkwayo ya nkoka leyi humeleleke eka rendzodyondzo leri. **[20]**

KUMBE

- 3.2 Ku ta va ni nhlawulo wo vhotela khanselara eka wadi ya ka n'wina. Tumbuluxa phositara yo navetisa ni ku koka rinoko ra vavhoti. **[20]**

KUMBE

- 3.3 Tsala xinavetiso lexi navetisaka ndhawu yo byala matsavu endhawini ya ka n'wina. Xinavetiso lexi xi fanele ku koka rinoko ni ku endla leswaku vanhu va tiva lomu va nga xavaka kona matsavu. **[20]**

NTSENGO WA XIYENGE XA C: 20

NTSENGO WA TIMARAKA: 100